

## ЕКОЛОГО-ЦЕНОТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА *SALIX ROSMARINIFOLIA* L. НА НИЖНЬОДНІПРОВСЬКИХ ПІСКАХ

Мойсієнко І.І., Захарова М.Я., Штепенко Н.Д.

Херсонський державний університет

In the article a low shrub *Salix rosmarinifolia* is described. It is widely used to stabilize sand. On territory of the Nijnyodniprovskih piskiv peninsula community of species belong to class of *Koelerio-Corynephoretea Klika in Klika et Novák 1941*.

*Salix rosmarinifolia* L. відіграє помітну роль в рослинному покриві Нижньодніпровських пісків, зокрема є важливою рослиною для закріплення пісків. Верба розмаринолиста є маловивченим видом, тому дослідження її морфології, екології та ценотичних характеристик сприятиме глибшому вивченню та встановленню систематичної приналежності.

Верба розмаринолиста – низький (до 1 м) чагарник з численними, тонкими, направленими вгору гілками. Діаметр особини в середньому складає 120 см, складається з скелетних осей (10-120). Річні пагони тонкі, темно-шерстисто-волосисті, червоно-бурі. Більш старі (починаючи з другого року) голі, світло-бурі. Листки лінійні, зверху темно-зелені голі або шовковисто-опушені, знизу сірі або сизуваті, покриті білими шовковистими, направленими уздовж листка притиснутими волосинками. Довжина листа (2-5 мм) в 5-10 разів більша за ширину (0,2-0,7 мм). Серезки округло-овальні або майже кулястої форми, з 2-3 листочками біля основи. Використовується для закріплення пісків. Поширена в рівнинній частині України (Назаров, 1952). Верба розмаринолиста має широкий євразійський бореальний ареал. Зустрічається в вологих і торф'янистих луках, в низинах й лощинах, по евтрофним і перехідним болотам, а також на узліссях соснових й сосново-березових лісів, на пісках та по степових западинах (Скворцов, 1968).

Стаття базується на матеріалах досліджень проведених на Нижньодніпровських пісках у ландшафтному заказнику "Саги" та РЛП «Кінбурнська коса» в 2007–2009, 2012 та 2014 рр. Дослідження включали виявлення ценопопуляцій виду, характеристику екологічних та фітоценотичних умов. Всього було виконано 24 геоботанічних описи за методологічними принципами флористичної класифікації рослинності Браун-Бланке. Опис ділянок виконувався в природних межах фітоценозу. Описи опрацьовані за методом перетворення фітоценотичних таблиць. При ідентифікації синтаксонів нами було використано синтаксономічні схеми іноземних та вітчизняних геоботаніків (Соломаха, 1996; Matuszkiewicz, 2001; Moravec, 1994). Також на основі геоботанічних описів здійснена характеристика екологічних та фітоценотичних умов місцезростань виду.

Результати дослідження.

### Класифікаційна схема угруповань рослинності за участю *Salix rosmarinifolia* на території Нижньодніпровських пісків

Клас *Koelerio-Corynephoretea Klika in Klika et Novák 1941*

порядок *Festucetalia vaginatae* Soó 1957

союзу *Festucion beckeri* Vicherek 1972

ас. *Saliceto rosmarinifoliae – Holoschoenetum vulgaris* Mitielu et al. 1973.

Клас *Salicetea purpureae* Moor 1958

порядок *Asparago tenuifolii – Quercetalia robori* Umanets. et I. Solomakha 1999

союзу *Asparago tenuifolii – Quercion robori* Umanets. et I. Solomakha 1999

ас. *Poa angustifolii – Betuletum borysthenicae* Umanets. et I. Solomakha 1999.

Проведений еколого-ценотичний аналіз дозволив визначити фітоценотичну приуроченість *S. rosmarinifolia*. Угруповання відносяться до класу *Koelerio-Corynephoretea Klika in Klika et Novák 1941*, порядку *Festucetalia vaginatae* Soó 1957, союзу *Festucion beckeri* Vicherek 1972 та асоціації *Saliceto rosmarinifoliae – Holoschoenetum vulgaris* Mitielu et al. 1973.

Угруповання асоціації характерні для псамофітних степів, зростають вегетативними клонами по западинах серед кучугур, навколо осикових, березових, дубових та вільхових колків, на сухих, бідних пісках. Ґрунти – легкі піщані малопотужні дернові. Угруповання

двохярусні, середньо-розріджені (загальне проективне покриття трав'янистого шару складає 60 %).

Діагностичними видами даного угруповання є: верба розмаринолиста (*Salix rosmarinifolia*) – в деяких угрупованнях до 75 %, мітлиця велетенська (*Agrostis gigantea*) – до 30 %, девясил вербовий (*Inula salicina*) – 15 % та дрік сибірський (*Genista sibirica*) – близько 5 %.

Угруповання асоціації флористично небагате, двохярусне, в ньому налічується в середньому – 16 видів. Деревний ярус відсутній. Загальне проективне покриття складає в середньому 65 %. В рослинному покриві домінують *Agrostis gigantea* Roth та *Salix rosmarinifolia* L., які займають в угрупованні від 5 % до 75 % території.

Мохово-лишайниковий ярус не виражений і складає близько 30 % території і наявний тільки в п'яти описах. З лишайників переважає кладонія оленяча (*Cladonia rangiferina*), а з мохоподібних – тортуля сільська (*Tortula ruralis*).

Також в угрупованнях асоціації зустрічаються в деяких описах раритетні види, такі як: *Agropyron dasyanthum* – житняк пухнастоцвітий (Світовий Червоний список – СЧС), *Alyssum savranicum* – бурачок савранський (Європейський Червоний список – ЄЧС, Червона книга України – ЧКУ, Бернська корвенція – БЕРН), *Anacamptis picta* – плодоріжка розмальована (ЧКУ, CITES), *Betula borysthena* – береза дніпровська (ЧКУ), *Centaurea breviceps* – волошка короткоголова (ЧКУ), *Jacobeia borysthena* – жовтозілля дніпровський (ЄЧС), *Stipa borysthena* – ковила дніпровська (ЧКУ), *Thymus borysthenicus* – чебрець дніпровський (СЧС, ЄЧС) та *Tragopogon borysthenicus* – козельці дніпровські (ЄЧС) (Червона книга України..., 2009). Що вказує на соцологічну цінність даного угруповання.

Також верба розмаринолиста зустрічається у складі колкових березових лісів, які належать до класу *Salicetea purpureae* Moog 1958, порядку *Asparago tenuifolii* – *Quercetalia robori* Umanets. et I. Solomakha 1999, союзу *Asparago tenuifolii* – *Quercion robori* Umanets. et I. Solomakha 1999 та асоціації *Poa angustifolii* – *Betuletum borysthena* Umanets. et I. Solomakha 1999.

Це лісові угруповання, плямисто розташовані на аренах по днищах котловин видування (колки). Двохярусні, середньо-розріджені (загальне проективне покриття складає 70 %).

Діагностичними видами даного угруповання є: береза дніпровська (*Betula borysthena*) – 60 % всієї території дослідження, лучно-степовий вид – куничник наземний (*Calamagrostis epigeios*) – 25 %, водно-болотний вид – очерет південний (*Phragmites australis*) – 20 %, псамофітно-лучно-степовий вид – мітлиця велетенська (*Agrostis gigantea*) – близько 15 %.

Деревний ярус представлений березою дніпровською (*Betula borysthena*), яка в деяких описах досягає до 80 % території, іноді вільха чорна (*Alnus glutinosa* (L.) Gaerth), лох сріблястий (*Elaeagnus angustifolia* L.) та груша звичайна (*Pyrus communis* L.). Чагарниковий ярус, крім верби розмаринолистою (*Salix rosmarinifolia*), утворюють слива степова (*Prunus stepposa* Kotov), дрік сибірський (*Genista sibirica*), ожина сіривата (*Rubus canescens* DC.), верба сіра (*Salix cinerea* L.), бузина чорна (*Sambucus nigra* L.) Трав'янистий ярус включає 3 під'яруси. Перший під'ярус (заввишки 80–120 см) розріджений, його формують високі трави: козельці дніпровські (*Tragopogon borysthenicus*), волошка короткоголова (*Centaurea breviceps*), тощо. Другий під'ярус з проективним покриттям 20–60 % є найбільш щільним (заввишки 20–70 см) його формують едифікатори – дернинні злаки та численні ксерофітні, здебільшого вузьколисті, псамофіти – ковила дніпровська (*Stipa borysthena*), полин Маршалла (*Artemisia marshalliana*), костриця Беккера (*Festuca beckeri*), кипець пісковий (*Koeleria sabuletorum*), деревій дрібноквітковий (*Achillea micrantha*), молочай Сег'є (*Euphorbia seguierana*), цмин щитконосний (*Helichrysum corymbiforme*). Третій під'ярус – низькі трави також дуже розріджені, його формують льонолісник польовий (*Thesium arvense*) і т.д..

Мохово-лишайниковий ярус відсутній.

Раритетні види в складі угруповань асоціації представлені лише власне *Betula borysthena* Klok.